

<https://doi.org/10.31874/2520-6702-2020-10-2-70-86>

УДК 37.07:005.33

Оржель Олена
Трима Катерина

Аналіз поглядів студентів на якість вищої освіти (за матеріалами опитування)

Анотація

Стаття присвячена важливому й актуальному для сучасного стану розвитку вищої освіти України питанню залучення здобувачів вищої освіти до забезпечення її якості. Зміни, запроваджені Законом України «Про вищу освіту» 2014 р. передбачають активну роль студентства у формуванні та оцінюванні якості вищої освіти у якості її 1) кінцевих бенефіціарів, 2) респондентів – учасників акредитації освітніх програм під час зовнішнього оцінювання, 3) експертів, залучених до зовнішнього оцінювання згідно з вимогами чинного законодавства. Відповідно, постає низка запитань стосовно:

- розуміння здобувачами вищої освіти поняття якості вищої освіти та підходів до її забезпечення;
- усвідомлення своєї ролі у формуванні та вдосконаленні якості вищої освіти та
- готовності до здійснення впливу задля її підвищення.

Звідти походить мета даного дослідження: вивчити думку студентів про якість вітчизняної вищої освіти. З цією метою було проведено опитування студентів, яке мало з'ясувати:

- як студенти розуміють якість вищої освіти та її забезпечення;
- як оцінюють якість вищої освіти у своєму ЗВО та в Україні в цілому;
- чи можуть студенти впливати на якість вищої освіти / освітніх програм та
- що заважає їх вдосконаленню.

Опитуванні проводилось у травні жовтні 2020 року; у ньому взяли участь 115 студентів старших курсів бакалаврських програм і студенти-магістри п'яти вітчизняних ЗВО. Дослідження проводилось на умовах анонімності, тому у статті університети рандомно позначені як ЗВО 1, 2, 3, 4 і 5.

За результатами дослідження було сформульовано наступні висновки:

1) Цілісного розуміння, що таке якість вищої освіти в студентському середовищі немає. Тлумачення якості вищої освіти різняться в різних ЗВО, хоча більшість респондентів тлумачить цей термін як « нова актуальна інформація та знання» (60 % загальної кількості респондентів).

2) Загалом студенти не високо цінують якість вищої освіти в Україні: понад 60% респондентів вважають її низькою або не можуть визначитися. Разом з тим, здобувачі вищої освіти тяжіють до надання позитивних оцінок освітнім програмам, за якими навчаються, але менш позитивно оцінюють якість вищої освіти в Україні та якість послуг у своєму ЗВО.

3) Студенти різних ЗВО по-різному тлумачать термінологічне сполучення «забезпечення якості вищої освіти» та надають перевагу різним засобам впливу на якість вищої освіти та інструментам її покращення. Але загалом респонденти схильються до таких засобів та інструментів, що передбачають їх активну участь у процесах забезпечення та вдосконалення якості, обираючи серед можливих варіантів впливу розмову із викладачем або звернення до кафедри чи органу студентського самоврядування, участь у фокус-групі, заповнення оціночної анкети.

4) В цілому респонденти усвідомлено та критично підходять до оцінювання якості вищої освіти, розуміючи власну провину за недостатньо високий рівень якості (67 % опитаних студентів вважають низьку мотивацію студентів фактором, що стримує розвиток якості вищої освіти) та зважаючи на об'єктивні фактори сьогодення (як-то: слабка матеріально-технічна, високе навантаження на викладача), що заважають розвитку вітчизняної системи вищої освіти загалом та підвищенню її якості зокрема.

5) Позитивним фактом є те, що більшість студентів переконані у своїх можливостях впливати на якість вищої освіти й тільки 21 % респондентів заперечують можливість впливу.

Ключові слова: *забезпечення якості вищої освіти; якість вищої освіти; організація освітнього процесу; освітня програма.*

Вступ

Якість вищої освіти завжди була і залишається актуальним питанням освітологічного дискурсу. В Україні дискурс щодо якості вищої освіти актуалізувався з ухваленням Закону про вищу освіту і заснуванням Національного агентства з забезпечення якості вищої освіти (далі – Національне агентство). Закон України «Про вищу освіту» (2014), діяльність Національного агентства передбачають залучення студентів до формування та оцінювання якості вищої освіти у якості ключових стейкхолдерів і кінцевих бенефіціарів освітніх продуктів, експертів з оцінювання та учасників – респондентів під час проходження акредитації освітніх програм та / або інституційної акредитації (Наказ МОН, 2019; Постанова КМУ, 2019)

Таким чином, перед системою вищої освіти загалом та конкретним закладом вищої освіти (далі – ЗВО) постало питання залучення студентів до процесів внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості, їх підготовки до участі у неформальних діалогах на тему якості вищої освіти та формальних процедурах, зокрема акредитації (Реєстр експертів, нд.), оскільки одним з критеріїв акредитації освітньої програми за новою процедурою є наявність «внутрішнього забезпечення якості освітньої програми» (Наказ МОН, 2019), що передбачає залучення здобувачів вищої освіти до процесу періодичного перегляду освітньої програми та інших процедур забезпечення її якості. Вищезгадане стимулювало вітчизняні ЗВО до розроблення та запровадження окремої навчальної дисципліни з забезпечення якості вищої освіти, та/чи відповідні теми до інших курсів, найчастіше, «Вступ до спеціальності» та «Основи наукових досліджень» для бакалаврських і магістерських програм усіх спеціальностей (Силабуси, нд.; Основи наукових досліджень (МВ), нд.).

Враховуючи, що діяльність з підготовки студентів до участі в акредитації освітніх програм в якості експертів почалася у 2019 році (Протокол засідання Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, 2019), а також те, що студенти, думка яких вивчається в межах даної статті, вже брали участь у процесі акредитації або як експерти з акредитації освітніх програм, або як здобувачі вищої освіти, чий освітні програми проходили акредитацію у 2019-2020 роках, було б цілком логічно припустити, що вже у другій половині 2020 року (коли проводилось дане опитування) здобувачі вищої освіти мали б бути готові до обговорення питань якості вищої освіти, своєї участі у процесах забезпечення якості та впливу на її підвищення, вдосконалення.

Проте, участь в акредитації кількох освітніх програм одного з авторів даної статті – експерта Національного агентства К.Трими – засвідчило, що не усі студенти були готові до обговорення якості освітньої програми, участі у процесах акредитації освітніх програм, дискусії щодо їх вдосконалення.

Звідти походить **мета даного дослідження**: вивчити думку студентів про якість вітчизняної вищої освіти. Дослідження мало з'ясувати:

- як студенти розуміють якість вищої освіти та її забезпечення;
- як оцінюють якість вищої освіти у своєму ЗВО та в Україні в цілому;
- чи можуть студенти впливати на якість вищої освіти / освітніх програм та
- що заважає їх вдосконаленню.

Крім того, автори очікували, що студенти-респонденти сформулюють пропозиції з підвищення якості вищої освіти.

Методика дослідження

В опитуванні взяли участь 115 здобувачів вищої освіти п'яти вітчизняних ЗВО: Львівського національного університету імені Івана Франка (20 респондентів), Маріупольського державного університету (20 респондентів), Національного університету біоресурсів і природокористування України (24 респонденти), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (30 респондентів), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (21 респондент).

Учасниками опитування стали студенти 3-4 курсів бакалаврських програм та студенти-магістри спеціальностей «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» та «Політологія». Дослідження проводилось на умовах анонімності, тому надалі у статті університети будуть рандомно позначені як ЗВО 1, 2, 3, 4 і 5.

Університети було обрано за регіональною ознакою та за показником залученості здобувачів вищої освіти до програм академічної мобільності та міжнародних проєктів, що, на думку, авторів, передбачає розуміння студентами того, як функціонують заклади вищої освіти за кордоном та можуть порівняти освітній процес у своєму ЗВО та університеті Європейського простору вищої освіти.

Анкета складається з 9 запитань (див. Таблицю 1); опитування проводилось онлайн, за допомогою інструменту Google form у травні – жовтні 2020 року. При наданні відповідей на відкриті питання збережені авторський стиль, орфографія і пунктуація.

Таблиця 1

Анкета «Якість вищої освіти очима студентів»

Стать				
Вік				
Спеціальність				
Питання анкети				
Якість вищої освіти в цілому в Україні є:	1 високою	2 низькою	3 важко сказати	
Якість освіти в моєму університеті є:	1 високою	2 низькою	3 важко сказати	
Я задоволений(а) якістю своєї освітньої програми:	1 так	2 ні	3 важко сказати	
Я можу впливати на якість викладання і навчання:	1 так	2 ні	3 важко сказати	
Які можливості впливу на якість вищої освіти (або на викладання і навчання) існують в моєму університеті:	1 звернутися до викладача з проханням змінити манеру викладання, зміст, зменшити обсяги домашнього завдання тощо	2 звернутися до старости з проханням поговорити з викладачем	3 Винести питання незадовільної якості викладання на обговорення органу студентського самоврядування	4 обговорити питання якості з колективом кафедри
	5 написати скаргу до деканату	6 висловити свої пропозиції під час анкетування по завершенні курсу	7 я не маю важелів впливу на якість окремого курсу чи освітньої програми в цілому	
Як Ви розумієте термін «якість вищої освіти»:	1 нова, актуальна інформація та знання;	2 зручна та зрозуміла організація	3 знання, вміння, навички, які відповідають	4 власний варіант

		освітнього процесу;	Стандартам вищої освіти;	
Як Ви розумієте «забезпечення якості»:	1 викладач, деканат, перевіряє відвідування і знання студентів протягом навчання	2 періодично відбувається ректорський контроль знань	Зстуденти сигналізують про низьку якість викладання, проблеми з викладачем у деканат, орган студентського самоврядування	4 в університеті працює підрозділ, відповідальний за анкетування студентів
	5 жодне з вищезазначеного	6 я розумію забезпечення якості так: _____		
Що стримує процеси удосконалення якості вищої освіти:	1 відсутність нормативних документів для забезпечення якості вищої освіти	2 невмотивовані викладачі	3 невмотивовані студенти	4 високе завантаження науково-педагогічних працівників
	5 відсутність сучасних інформаційних ресурсів	6 слабка матеріально-технічна база		
Мої пропозиції задля покращення якості освіти у моєму університеті	1 частіше збирати фокус-групи	2 анкетування студентів по завершенні курсу (дисципліни)	3 індивідуальні консультації з викладачем	4 запрошення студентів (фокус-група) для обговорення викладання курсу і навчання з викладачем пів час курсу
	5 ваш варіант			

Результати дослідження. Студенти п'яти ЗВО, обраних для дослідження, по-різному тлумачать якість вищої освіти. Для відповіді на запитання «Як Ви розумієте термін «якість вищої освіти» було надано три варіанти відповіді та можливість надати власне тлумачення термінологічному сполученню «якість вищої освіти».

Загалом, якість вищої освіти тлумачать як «нова, актуальна інформація, знання» 60% опитаних студентів; як «зручна та зрозуміла організація освітнього процесу» – 55%; як «знання, вміння, навички, які відповідають Стандартам вищої освіти» – 55%.

Таблиця 2.

Тлумачення якості вищої освіти

Термін «якість вищої освіти» – це:	ЗВО І.-Ф.	ЗВО Київ	ЗВО Львів	ЗВО Мар.	ЗВО Харків	Показник: Загальна кількість
	загальна кількість відповідей / відсоток					
нова, актуальна інформація та знання	17 /57%	18/ 75%	11/55%	14 /70%	9 / 43%	69/60%
зручна та зрозуміла організація освітнього процесу	17/ 57%	11/ 46%	12/ 60%	9 / 45%	1 / 67%	63/55%
знання, вміння, навички, які відповідають Стандартам вищої освіти	17/ 57%	11/ 46%	10/50%	10/ 50%	15/ 71%	63/55%
інше			4/ 20%		1/ 5%	5/4%

Загалом, респонденти запропонували 5 власних варіантів визначення якості вищої освіти. Якість вищої освіти – це:

- «знання та навички, які отримано по закінченню навчання»;
- «освіта без сотень рефератів і непотрібних презентацій. Можна більш сучасними методами викладати інформацію»;
- «навички та вміння, які допоможуть ефективно виконувати мою майбутню роботу, а не теорія про світ, якого вже давно не існує»;
- «коли викладач робить інтерактивні завдання, а не читає тупо суху лекцію з першого сайту інтернету. Таких викладачів зовсім мало. Важливо, щоб студент хотів приходити на заняття, йому було цікаво слухати викладача, коли він пояснює нову і цікаву інформацію»;
- «все перераховане вище + практичність і відповідність вивченого до вимог на роботі. Все, що ми вчимо не вчить нас роботи».

Студенти кожного ЗВО по-різному розподіляють пріоритети серед трьох запропонованих варіантів. З тлумаченням якості вищої освіти як «нової, актуальної інформації, знань» максимально погоджуються 75 % респондентів у ЗВО 2 та мінімально 43 % студентів у ЗВО 5. Тлумачення «зручна та зрозуміла організація освітнього процесу» підтримують 67 % у ЗВО 5 (максимальний показник) та 45 % у ЗВО 4 (мінімальний показник). Якість вищої освіти як «знання, вміння, навички, які відповідають Стандартам вищої освіти» розуміють 71 % студентів ЗВО 5 та тільки 46 % у ЗВО 2.

Розуміння термінологічного сполучення «забезпечення якості» також різниться у респондентів різних ЗВО. Студентам було надано 4 варіанти тлумачення забезпечення якості, можливість обрати «жодне з вищезазначеного» та запропонувати своє тлумачення. Розподіл голосів респондентів між зазначеними варіантами представлений у Таблиці 3.

Таблиця 3.

Тлумачення термінологічного сполучення «забезпечення якості»

Термін «забезпечення якості» – це:	ЗВО 1 І.-Ф.	ЗВО2 Київ	ЗВО 3 Львів	ЗВО 4 Маріуполь	ЗВО 5 Харків	Загальна кількість
	загальна кількість відповідей / відсоток					
викладач, деканат, перевіряє відвідування і знання студентів протягом навчання	16/ 53%	4 / 17%	7 / 35%	12/ 60%	8 / 38%	47/41%
періодично відбувається ректорський контроль знань	6 / 20%	2 / 8%	2 / 10%	2 / 10%	4 / 19%	16/14%
студенти сигналізують про низьку якість викладання, проблеми з викладачем у деканат, орган студентського самоврядування	19/ 63%	10/ 42%	15/ 75%	8 / 40%	11/ 52%	63/ 55%
в університеті працює підрозділ, відповідальний за анкетування студентів	8 / 27%	6 / 25%	8 / 40%	6 / 30%	6 / 29%	34/30%
жодне з вищезазначеного	3 / 10%	7 / 29 %	2 / 10%	3 / 15%	2 / 9%	15/13%
інше	-	1/ 4%	2 / 10%	1 / 5%	-	4/3%

75

Студенти кожного окремого ЗВО по-різному підходять до тлумачення цього термінологічного сполучення:

- «викладач, деканат перевіряє відвідування» обирають від 60 % у ЗВО 4 до 17 % у ЗВО 2;
- «періодично відбувається ректорський контроль» обирають від 20 % у ЗВО 1 до 8 % ЗВО 2;
- «студенти сигналізують про низьку якість викладання» обирають від максимально 75 % респондентів у ЗВО 3 до мінімуму 40% опитаних у ЗВО 4;
- «в університеті працює підрозділ, відповідальний за анкетування студентів» обирають максимально 40 % опитаних студентів (ЗВО 3) та мінімально 25 % (ЗВО 2).

Не погоджуються із жодним з запропонованих тлумачень забезпечення якості вищої освіти від 29% (ЗВО 2) до 10 % (ЗВО 5) респондентів.

– Студентами було запропоновано 4 власних варіанти тлумачення забезпечення якості вищої освіти:

- «на скарги студентів реагують і прислуховуються»;
- «важливо перевіряти знання викладачів, а не студентів. Не кожний викладач вміє викладати та давати адекватну інформацію, вона може не оновлюватися протягом років у нього, а студентам це не

цікаво. Важливо щоб був відповідальний орган за це, що перевіряв цю якість, як викладачі можуть налагодити контакт зі студентами, щоб їх навчальна успішність була високою. Щоб студенти не боялись говорити про те, що їх не влаштовує, і щоб це було не в пусту, а щоб щось робилось»;

– «оновлення та актуальність нових знань та навичок, які дійсно потрібні».

Іншими словами, студенти тлумачать «забезпечення якості» через наявність реакції на думку студентської спільноти та належну кваліфікацію викладача.

Наступний блок запитань стосувався оцінювання студентами якості вищої освіти. Їм було запропоновано оцінити за критеріями «висока», «низька», «важко сказати» якість вищої освіти в Україні в цілому та якість освіти в університеті, де вони навчаються; а також висловити задоволення / незадоволення якістю освітньої програми, за якою вони здобувають вищу освіту.

Загалом, якість вищої освіти в Україні задоволені 25 % респондентів; не задоволені – 30 %; важко оцінити якість вітчизняної вищої освіти 45 % респондентам (див. Таблицю 4).

Таблиця 4.

Думка респондентів про якість вищої освіти в Україні

Якість вищої освіти в Україні	ЗВО 1 І.-Ф.	ЗВО 2 Київ	ЗВО 3 Львів	ЗВО 4 Маріуполь	ЗВО 5 Харків	Загальна кількість
	загальна кількість відповідей / відсоток					
Висока	7 / 23%	3 / 13%	3 / 15%	12 / 60%	4 / 19%	29/25%
Низька	7 / 23%	12 / 50%	9 / 45%	1 / 5%	5 / 24%	34/30%
Важко сказати	16 / 53%	9 / 38%	8 / 40%	7 / 35%	12 / 57%	52/45%

76

Якість освіти у власному університет в середньому вважають високою 38 % опитаних студентів; низькою – 18%; важко сказати – 44% респондентів.

Таблиця 5.

Думка респондентів про якість вищої освіти у ЗВО, де вони навчаються

Якість вищої освіти у власному ЗВО	ЗВО 1 І.-Ф.	ЗВО 2 Київ	ЗВО 3 Львів	ЗВО 4 Маріуполь	ЗВО 5 Харків	Загальна кількість
	загальна кількість відповідей / відсоток					
Висока	11 / 37%	4 / 17%	5 / 25%	14 / 70%	10 / 48%	44/38%
Низька	6 / 20%	5 / 21%	6 / 30%	2 / 10%	2 / 10%	21/18%
Важко сказати	13 / 43%	15 / 63%	9 / 45%	4 / 20%	9 / 43%	46/44%

Задоволені своєю освітньою програмою 39 %; не задоволені – 32%; важко сказати – 29 % респондентів.

Таблиця 6.

Задоволення якістю освітньої програми, за якою респонденти здобувають вищу освіту

Рівень задоволення якістю обраної освітньої програми	ЗВО 1 І.-Ф.	ЗВО 2 Київ	ЗВО 3 Львів	ЗВО 4 Маріуполь	ЗВО 5 Харків	Загальна кількість
	загальна кількість відповідей / відсоток					
Так	12/ 40%	2/ 8%	3/ 15%	16/ 80%	12/ 57%	45/39%
Ні	8/ 27%	9/ 38%	11/ 55%	4/ 20%	5/ 24%	37/32%
Важко сказати	10/ 33%	13/ 54%	6/ 30%	-	4/ 19%	33/29%

Погляди студентів на якість вищої освіти суттєво відрізняються в обраних для аналізу ЗВО. Щодо якості вищої освіти в Україні, максимальний відсоток студентів – 60 % – вважає її високою у ЗВО 4; максимально низькою – 13 % - у ЗВО 2.

Якість освіти у власному університеті оцінюють як високу максимально 70 % респондентів у ЗВО 4, мінімально – 17 % у ЗВО 2.

Низькою якість освіти у власному університеті вважають від 10 % (мінімальний показник у ЗВО 5) до 30 % (максимальний показник у ЗВО 3).

Важко визначитися із якістю освіти у власному ЗВО від максимум 63 % респондентів (у ЗВО 2) до мінімум 20 % опитаних у ЗВО-4.

Щодо обраної освітньої програми, задоволені її якістю максимум 80 % у ЗВО 4 та мінімум 8 % у ЗВО-2. Важко висловитися щодо якості обраної освітньої програми мінімум 19 % респондентів (ЗВО 5) і максимум 54 % респондентів у ЗВО 2. Тільки студенти ЗВО 4 не мали проблем із визначенням якості обраної освітньої програми: 80 % задоволені обраною програмою, 20 % не задоволені.

Показники щодо взаємозв'язку якості вищої освіти в Україні, якості освіти в університеті та якості освітньої програми є одним із свідчень відсутності системного бачення «якості вищої освіти»: здобувачі вищої освіти більш позитивно оцінюють освітню програму, за якою вони навчаються; менш позитивно вони оцінюють якість освітніх послуг у своєму ЗВО та найнижче оцінюють якість вітчизняної вищої освіти загалом (див. Таблицю 7).

Таблиця 7.

Взаємовідношення позитивних відповідей на питання: «Якість вищої освіти в Україні», «Якість вищої освіти в моєму університеті», «Якість моєї освітньої програми»

	Якість вищої освіти в Україні	Якість освіти у моєму університеті	Якість моєї ОП
ЗВО 1	7	11	12
ЗВО 2	9	4	2

ЗВО 3	3	5	3
ЗВО 4	12	14	16
ЗВО 5	4	10	12
Загальна кількість респондентів	35	44	45

Відповідно, спостерігається висока ступінь зв'язку між показником «Якість вищої освіти в університеті» та «Якість моєї освітньої програми»: коефіцієнт кореляції* складає 0,9 за шкалою Чеддока. Взаємозв'язок між показником «Якість вищої освіти в Україні» та «Якість освіти у моєму університеті» слабкий, коефіцієнт кореляції складає 0,45 за шкалою Чеддока.

Це може пояснюватися тим, що студенти більш проінформовані про якість освітньої програми, за якою вони здобувають вищу освіту, та якість вищої освіти в університеті, в якому вони навчаються. Водночас, отримані показники можуть свідчити про те, що здобувачі вищої освіти менш цікавляться питанням якості вищої освіти в Україні та особливостями її забезпечення в різних вітчизняних ЗВО.

Наступний блок запитань мав з'ясувати, чи студенти можуть впливати на якість викладання і навчання. Загалом, 44% респондентів переконані, що можуть впливати, 32% вважають, що не мають впливу, та 27 % не можуть визначитися («важко сказати»).

Таблиця 8.

Можливість здобувачів вищої освіти впливати на якість викладання і навчання

78

Чи можуть здобувачі вищої освіти впливати на якість викладання і навчання	ЗВО 1 І.-Ф.	ЗВО 2 Київ	ЗВО 3 Львів	ЗВО 4 Маріуполь	ЗВО 5 Харків	Загальна кількість
	загальна кількість відповідей / відсоток					
Так	13/ 43%	10/ 42%	9/ 45%	11/ 55%	8 / 38%	51/44%
Ні	11/ 37%	8/ 33%	8/ 40%	3/ 15%	7 / 33%	37/32%
Важко сказати	6/ 20%	6/ 25%	3/ 15%	6/ 30%	6 / 29%	27/24%

У своїй спроможності впливати на якість викладання і навчання найбільше впевнені студенти ЗВО 4 (55%); найменше (38%) – студенти ЗВО 5.

Серед опитаних студентів, щонайбільше впевнені, що не можуть впливати на якість викладання і навчання, 40 % респондентів у ЗВО 3 та щонайменше – 15 % - студентів ЗВО 4.

* Коефіцієнт кореляції або лінійний коефіцієнт кореляції Пірсона показує ступінь лінійної залежності між двома змінними; він набуває значень від -1 (слабка залежність) до +1 (сильна залежність) (Герасименко, 2000). Коефіцієнт кореляції вираховано за допомогою функції «КОРРЕЛ» в програмі MS «Excel». Якісна оцінка коефіцієнта кореляції (висока залежність/низька залежність) визначається за шкалою Чеддока. Для одержання висновків про залежність між змінними отриманому значенню коефіцієнта надана якісна оцінка, яка визначено за шкалою Чеддока. Шкала Чеддока – шкала, розроблена англійським статистиком Р. Чеддоком, для інтерпретації отриманого коефіцієнту кореляції для оцінки сили зв'язку між двома змінними. (Курс лекцій, 2020).

Щодо можливостей впливу, респонденти могли обирати серед 7 варіантів та / або надати власний варіант впливу на якість викладання і навчання у власному ЗВО. Відповіді розподілилися наступним чином:

Таблиця 7

Засоби впливу здобувачів вищої освіти на якість викладання і навчання

Які засоби впливу мають здобувачі вищої освіти на якість викладання і навчання	ЗВО 1 І.-Ф.	ЗВО 2 Київ	ЗВО 3 Львів	ЗВО 4 Маріуполь	ЗВО 5 Харків	Загальна кількість
	загальна кількість відповідей / відсоток					
звернутися до викладача з проханням змінити манеру викладання, зміст, зменшити обсяги домашнього завдання тощо	18/ 60%	9 / 38%	7 / 35%	16/ 80%	13/ 62%	63/55%
звернутися до старости з проханням поговорити з викладачем	14/ 47%	14/ 58%	10/ 50%	11/ 55%	10/ 48%	59/51%
винести питання незадовільної якості викладання на обговорення органу студентського самоврядування	8/ 27%	-	9 / 45%	5 / 25%	5 / 24%	27/24%
обговорити питання якості з колективом кафедри	10/ 33%	5/ 21%	2 / 10%	5 / 25%	3 / 14%	25/22%
написати скаргу до деканату	14/ 47%	5 / 21%	9 / 45%	5/ 25%	8 / 38%	41/36%
висловити свої пропозиції під час анкетування по завершенні курсу	7 / 33%	12/ 50%	9/ 45%	9 / 45%	7 / 33%	44/38%
не мають важелів впливу на якість окремого курсу чи освітньої програми в цілому	5 / 17%	6/ 25%	6/ 30%	1 / 5%	6 / 29%	24/21%
Інше	2 / 7%	1 / 4%	1/5%	-	-	4/3,5%

Крім того, вважаємо за потрібне навести пропозиції та коментарі, надані респондентами під час відповіді на запитання «Які можливості впливу на якість вищої освіти (або на викладання і навчання) існують в моєму університеті?»:

– «Звернути увагу на поведінку викладачів з студентами (це не означає, що всі викладачі є «поганими». Є ті, які предмети варті того, щоб їх відвідувати, висловлювати свою думку щодо тої чи іншої пари. Але є і такий предмет, який відвідувати максимально не хочеться» (респондент/ка ЗВО 1);

– «Питання полягає в тому, що ці можливості впливу є, а на практиці всім все одно...» респондент/ка ЗВО 1);

– «Викладачі завжди запитують чи влаштовують нас, студентів, їх методи викладання, впроваджують опитування та прислухаються до наших побажань, якщо вони дійсно коректні» (респондент/ка ЗВО 2);

– «Написати скаргу можна, але ефективності не буде» (респондент/ка ЗВО 3).

Цікавими для аналізу є погляди студентів на фактори, що стримують удосконалення якості вищої освіти, та чинники, що сприяють її покращенню. Студентам було запропоновано кілька варіантів відповідей; їх голоси розподілились таким чином (можна було обирати кілька відповідей):

Таблиця 8

Фактори, що стримують процеси удосконалення якості вищої освіти

Які фактори стримують процеси удосконалення якості вищої освіти?	ЗВО 1 І.-Ф.	ЗВО 2 Київ	ЗВО 3 Львів	ЗВО 4 Маріуполь	ЗВО 5 Харків	Загальна кількість
	загальна кількість відповідей / відсоток					
відсутність нормативних документів для забезпечення якості вищої освіти	4 / 13%	2 / 8%	3 / 15%	3 / 15%	3 / 14%	15/13%
невмотивовані викладачі	14/ 47%	14/ 8%	17/ 5%	7 / 35%	14/67%	66/56%
невмотивовані студенти	20/67%	18/75%	10/50%	14/70%	15/71%	77/67%
високе завантаження науково-педагогічних працівників	7 / 23%	4 / 17%	7 / 35%	8 / 40%	9 / 43%	35/30%
відсутність сучасних інформаційних ресурсів	17/57%	15/63%	13/65%	9 / 45%	8 / 38%	62/54%
слабка матеріально-технічна база	17/57%	14/58%	14/70%	9 / 45%	5 / 24%	59/51%

За винятком ЗВО 3, де 85 % респондентів вважають невмотивованих викладачів найбільшим «гальмом» процесу удосконалення якості вищої освіти, у решті університетів опитані студенти (від 67 % до 75%) вважають, що саме невмотивовані студенти найбільше стримують удосконалення якості вищої освіти.

Результати порівняння показників задоволення якістю освіти на загальноукраїнському та інституційному рівнях із факторами, які впливають на якість вищої освіти, дозволяють зробити висновок про те, що здобувачі вищої освіти критично відносяться до своєї ролі в освітньому процесі та готові брати на себе відповідальність за низькі показники якості вищої освіти. Разом з тим, значна частина респондентів вважає невмотивованих викладачів однією з головних перепон на шляху до покращення якості вищої освіти.

Пропоную відмовитися від цього параграфу. Для тих ЗВО, де спостерігаються високі показники задоволення якістю освітніх програм (ЗВО 1 – 40% , ЗВО 4 – 80% та ЗВО 5 – 57%), основними причинами, які негативно впливають на якість освітніх послуг є: невмотивовані студенти та невмотивовані викладачі. Студенти ЗВО 2 та ЗВО 3, які незадоволені якістю своєї освітньої програми, визначили поміж факторів, що впливають на якість вищої освіти: невмотивованість студентів та невмотивованість викладачів, а також - відсутність сучасних інформаційних ресурсів та слабку матеріально-технічну базу.

Таблиця 9.

Рівень задоволення якістю освіти» та фактори, які «стримують процеси удосконалення якості вищої освіти

	Позитивна відповідь на питання: «Я задоволений(а) якістю своєї освітньої програми»	Причина низької якості вищої освіти: Невмотивовані викладачі	Причина низької якості вищої освіти: Невмотивовані студенти
ЗВО 1	40%	47%	67%
ЗВО 2	8%	58%	75%
ЗВО 3	15%	85%	50%
ЗВО 4	80%	35%	70%
ЗВО 5	57%	67%	71%

81

Наприкінці опитування студентам було запропоновано обрати або висловити власні пропозиції щодо покращення якості вищої освіти. 50% респондентів віддали перевагу такому механізму як анкетування, 35 % респондентів вважають доцільним індивідуальні консультації з викладачем, але з точки зору здобувачів вищої освіти найбільш дієвим для покращення якості вищої освіти, є робота зі студентами у фокус-групах – 63% опитаних.

Обираючи між трьома запропонованими варіантами, респонденти різних ЗВО продемонстрували відмінності у поглядах: наприклад, у ЗВО 1 найбільше респондентів (83 %) обрали варіант «запрошувати студентів (фокус-групи) для обговорення викладання курсу і навчання з викладачем під час курсу»; у ЗВО 5 респонденти найбільше голосів (67 %) віддали за пропозицію «анкетувати студентів по завершенні курсу (дисципліни)»; у ЗВО 4 голоси респондентів віддали однаково кількість голосів – 45 % – кожному з запропонованих варіантів.

Таблиця 10

Пропозиції задля покращення якості освіти в університеті

Шляхи покращення якості освіти в університеті	ЗВО 1 І.-Ф.	ЗВО 2 Київ	ЗВО 3 Львів	ЗВО 4 Маріуполь	ЗВО 5 Харків	Загальна кількість
	загальна кількість відповідей / відсоток					
анкетування студентів по завершенні курсу (дисципліни)	14/ 47%	10/ 42%	10/ 50%	9 / 45%	14/ 67%	57/50%

індивідуальні консультації з викладачем	13/ 43%	4 / 17%	7 / 35%	9 / 45%	7 / 33%	40/35%
запрошення студентів (фокус-група) для обговорення викладання курсу і навчання з викладачем під час курсу	25/ 83%	16/ 67%	12/ 60%	9 / 45%	10/ 48%	72/63%
інше	1 / 3%	1 / 4%	3 / 15%	1 / 5%	1 / 5%	7/6%

– Студенти кожного ЗВО дали власні пропозиції задля покращення якості вищої освіти – загалом 7 варіантів:

– «Зробити так аби план навчального процесу був чіткішим» (респондент/ка ЗВО 1);
– «Роблячи висновки зі свого досвіду, то саме анкетування не є найкращим вибором для отримання інформації від студентів стосовно якості викладання. Зазвичай студент не звертає уваги, що написано в анкеті і проставляє «галочки» навмання. Беручи до уваги, що наразі 21 сторіччя, то перш за все, якість освіти напряму залежить від можливості університету навчити усіх викладачів, впровадити в застосовування найновіші технології, спираючись на масу різних програм, з використанням яких, сприймання матеріалу буде ефективним та більш зрозумілим» (респондент/ка ЗВО 2);

– «Оновити систему освіти відповідно до міжнародних стандартів» (респондент/ка ЗВО 3);

– «Докорінно змінити підхід та ставлення насамперед науково-педагогічного персоналу. Забезпечити джерелами з актуальною інформацією щодо курсів, яка буде доступна всім, а не книгами десятирічної давності. В сучасному світі, де все змінюється так швидко за десять років здійснюються численні зміни й інформація швидко стає застарілою. Найкращим було б створення загальнонаціональної, або хоч загальноуніверситетської бази джерел та літератури, де буде доступна вся необхідна студентству інформація. Необхідно забезпечити належний рівень підготовки науково-педагогічних працівників, а не завалювати того нещасного викладача ще плюс п'ятьма дисциплінами, які він вперше бачить і в яких він розбирається на рівні зі студентством. Також потрібно змінити ставлення викладачів до роботи, позаяк декому з них взагалі немає діла до того, чи студент дійсно засвоїть нові знання та вміння. Можливо, ця проблема пов'язана з низькою оплачуваністю праці. Викладачів мають відбирати на основі конкурсу, а не за принципом «слава Богу, що хоч когось найшли». Також варто збільшити відсоток практичних занять для вироблення певних професійних навичок. І ще багато іншого. Але толку з цього опитування, якщо воно лише залишиться на папері» (респондент/ка ЗВО 3);

– «Щоб викладачі дослухалися до студентів, молоді, якщо вже неможливо замінити склад викладачів (хто старшого віку) на молодих вмотивованих людей. Ми нове покоління, яким потрібна нова якісна база навчання. Нові проекти, щоб студенти могли звертатися як до викладача – друга, який завжди допоможе вирішити ситуацію або щось підкаже. Нам цікавіше працювати з молодими людьми, які можуть запропонувати щось нове, з якими не скучно вчитися, а завжди цікаво. Та і на жаль, ефективності від індивідуальних консультацій з викладачами немає, бо якщо чесно скільки пиши або кажи, ніхто не дослухається та змін немає» (респондент/ка ЗВО 3);

– «проаналізувати актуальність знань, домашніх завдань, оскільки завантаження велике, але сенсу від цього ніякого» (респондент/ка ЗВО 4);

– «Висловлення власної думки студента щодо проведення певного курсу, вказуючи про плюси й мінуси, які студент помітив під час навчального процесу, якість викладання інформації викладачем» (респондент/ка ЗВО 5).

Очевидно, що опитані здобувачі вищої освіти достатньо критично оцінюють якість вищої освіти у ЗВО, де навчаються, і висловлюють як скептицизм щодо можливостей її вдосконалення (зокрема,

недовіра до опитувань як інструменту вивчення студентської думки, розчарування у низькому рівні підготовки викладачів, зневіра у намірах ЗВО впровадити зміни), так і осмислені пропозиції щодо її покращення (наприклад, перегляд змісту освітніх програм і навчальних дисциплін, зміну «вікової» політики стосовно викладачів тощо).

Висновки

За результатами дослідження було сформульовано наступні висновки:

1) Цілісного розуміння, що таке якість вищої освіти, в студентському середовищі немає. Тлумачення якості вищої освіти різняться в різних ЗВО, хоча більшість респондентів тлумачить цей термін як « нова актуальна інформація та знання» (60 % загальної кількості респондентів).

2) Загалом студенти не високо цінують якість вищої освіти в Україні: якістю вітчизняної вищої освіти задоволені тільки 25% респондентів, 30 % вважають її низькою, 45% респондентів не можуть визначитися. Разом з тим, здобувачі вищої освіти тяжіють до надання позитивних оцінок освітнім програмам, за якими навчаються, але менш позитивно оцінюють якість вищої освіти в Україні та якість послуг у своєму ЗВО.

3) Студенти різних ЗВО по-різному тлумачать термінологічне сполучення «забезпечення якості вищої освіти» та надають перевагу різним засобам впливу на якість вищої освіти та інструментам її покращення. Але загалом респонденти схильються до таких засобів та інструментів, що передбачають їх активну участь у процесах забезпечення та вдосконалення якості, обираючи серед можливих варіантів впливу розмову із викладачем або звернення до кафедри чи органу студентського самоврядування, участь у фокус-групі, заповнення оціночної анкети.

4) В цілому респонденти усвідомлено та критично підходять до оцінювання якості вищої освіти, розуміючи, серед іншого, і власну відповідальність за недостатньо високий рівень якості (67 % опитаних студентів вважають низьку мотивацію студентів фактором, що стримує розвиток якості вищої освіти) та зважаючи на об'єктивні фактори сьогодення (як-то: слабка матеріально-технічна, високе навантаження на викладача), що заважають розвитку вітчизняної системи вищої освіти загалом та підвищенню її якості зокрема.

5) Позитивним фактом є те, що більшість студентів переконані у своїх можливостях впливати на якість вищої освіти і тільки 21 % респондентів заперечують можливість впливу.

Бібліографічні посилання

- Герасименко С. (ред.). (2000). *Статистика: Підручник*. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ
- Курс лекцій «Статистичні методи в охороні навколишнього середовища»: Статистичні методи вимірювання і аналізу взаємозв'язків. (2020). <https://kegt-rshu.in.ua/images/dustan/CMONS5.pdf> (18.10.2020).
- Основи наукових досліджень (МВ). (нд.). Національний університет біоресурсів і природокористування України. <https://elearn.nubip.edu.ua/enrol/index.php?id=1575>
- Про вищу освіту. (2014). Закон України від 2014 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. (2019). Наказ МОН від від 11.07.2019 р. № 977. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>
- Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. (2019). Постанова КМУ від 15 квітня 2019 р. № 244. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF/ed20190828#Text>
- Протокол засідання Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. (2019). від 21 січня 2019 р. № 1. <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/%d0%9f%d1%80%d0%be%d1%82%d0%be%d0%ba%d0%be%d0%bb-%e2%84%961.pdf>
-

Реєстр експертів Національного агентства. (н.д.). Сайт Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти
<https://naqa.gov.ua/%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%bf%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8/>

Силабуси. (нд.). Кафедра міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.
<https://kmv.pnu.edu.ua/%d1%81%d0%b8%d0%bb%d0%b0%d0%b1%d1%83%d1%81%d0%b8/>

References

Herasymenko S. (red.). (2000). *Statystyka: Pidruchnyk [Statistics: Textbook]*. 2-he vyd., pererob. i dop. K.: KNEU. (in Ukrainian).

Kurs leksii «Statystychni metody v okhoroni navkolynshnoho seredovyscha»: Statystychni metody vymyriuvannya i analizu vzaiemozviazkiv. (2020) [Course of lectures "Statistical methods in environmental protection": Statistical methods of measurement and analysis of relationships].
<https://kegt-rshu.in.ua/images/dustan/CMONS5.pdf> (18.10.2020). (in Ukrainian).

Osnovy naukovykh doslidzhen (MV). [Fundamentals of Scientific Research (IR)] (nd.). Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukraïny. <https://elearn.nubip.edu.ua/enrol/index.php?id=1575>

Pro vyshchu osvitu [Law of Ukraine «On Higher Education»]. Zakon Ukrainy 2014.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (in Ukrainian).

Pro zatverdzhennia Polozhennia pro akredytsiuiu osvity proqram, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity [On approval of the Regulations on accreditation of educational programs, which provide training for higher education]. (2019). Nakaz MON vid 11.07.2019 r. № 977. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text> (in Ukrainian).

Pro utvorennia Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. [On the Establishment of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education] (2019). Postanova KМУ vid 15 kvitnia 2019 r. № 244. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF/ed20190828#Text> (in Ukrainian).

Protokol zasidannia Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [Minutes of the meeting of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education]. (2019). vid 21 sichnia 2019 r. № 1. <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/%d0%9f%d1%80%d0%be%d1%82%d0%be%d0%ba%d0%be%d0%bb-%e2%84%961.pdf> (in Ukrainian).

Reiestr ekspertiv Natsionalnoho ahentstva [Register of experts of the National Agency]. (n.d.). Sait Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity
<https://naqa.gov.ua/%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%bf%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8/> (in Ukrainian).

Sylabusy [Syllabi]. (nd.). Kafedra mizhnarodnykh vidnosyn Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu im. V. Stefanyka.
<https://kmv.pnu.edu.ua/%d1%81%d0%b8%d0%bb%d0%b0%d0%b1%d1%83%d1%81%d0%b8/> (in Ukrainian).

Orzhel Olena, Tryma Kateryna

Analysis of students' views about the quality of higher education (based on the survey results)

Abstract

The article is dedicated to the issue of student involvement in higher education quality assurance and evaluation – a vital and highly relevant issue in today's higher education of Ukraine. Changes instigated by the Law of Ukraine «On Higher Education» of 2014, foresee an active role of students in the formation and evaluation of higher education quality as 1) final beneficiaries, 2) interviewees and participants in accreditation

of study programmes, 3) external evaluation experts during study programmes accreditation, as ruled by current legislation. Taking into account the significance of students' role in quality assurance, it is necessary to find out:

- how university students interpret quality of higher education and higher education quality assurance;
- how students perceive their role in the formation and enhancement of higher education quality;
- to what extent they are ready and committed to influence and improve the quality of higher education.

Accordingly, the aim of this article is to investigate students' opinion on the quality of Ukraine's higher education. To this end, students' survey was conducted with the focus on the following:

- what is quality and quality assurance in students' opinion;
- how respondents assess the quality of education in their HEI and in Ukraine in general;
- whether students can influence the quality of study programmes and quality of higher education;
- what hinders improvement of study programmes and enhancement of quality of higher education.

The survey was conducted in May – October 2020; the respondents were 115 students of five Ukrainian universities (years three and four of bachelor programmes and master students) who volunteered to take part in the survey.

The research resulted in the following conclusions:

1) There is no integral, holistic understanding of higher education quality among student community. Representatives of different HEIs interpret higher education quality differently, though in total 60% of respondents interpret quality as « new, relevant information and knowledge».

2) On the whole, respondents value the quality of higher education rather low: only 25% of students regard it as high. At the same time, most of surveyed students rate the quality of their study programme higher, than the quality of higher education in their university or the quality of educational services in Ukraine in general.

3) Students of different HEIs are rather diverse in their interpretation of quality assurance of higher education and choice of different means for quality enhancement. On the whole, respondents give preference to those tools that anticipate active students' participation in quality assurance, like asking the teacher to change the manner of teaching, or leaving a complaint with student self-government, discussing the quality of teaching in a focus group, or filling in an evaluation questionnaire.

4) Students who participated in the survey demonstrated critical thinking and fair judgement of their negative impact on the quality of higher education by stating that low student motivation is the most significant factor that obstructs quality enhancement. Other factors cited by respondents include low teacher motivation, underdeveloped infrastructure at HEIs, teacher workload.

5) The positive finding of the survey is that the majority of students are confident in their capability to influence the quality of higher education in their HEI and only 21% responded they are deprived of the possibility improve higher education quality.

Key words: higher education quality assurance; quality of higher education; educational process organization; study programme.

Інформація (довідка) про автора(ів):

Оржель Олена

- Доктор наук з державного управління, доцент
- Україна
- Інститут вищої освіти НАПН України, Завідувач відділу політики і врядування у вищій освіті
- <https://orcid.org/0000-0001-9912-0173>

- o.orzhel@ihed.org.ua

Orzhel Olena

- Doctor Habilitated in Public Administration, Associate Professor
- Ukraine
- Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences, Head of the Unit for Policy and Governance in Higher Education

Трима Катерина

- кандидат політичних наук
- провідний науковий співробітник
- Інститут вищої освіти НАПН України
- Україна
- ORCID: 0000-0001-5567-1387
- e-mail: k.tryma@ihed.org.ua, katet@ukr.net

Трыма Катерина

- PhD in Political Sciences
- Leading Researcher
- Department of Policy and Governance in Higher Education, Institute of Higher Education, NAESU
- Ukraine